

Intern handledning för VA-ekonomi

Inledning och syfte

Denna handledning utgör ett samlat styrdokument för hur VA-verksamhetens ekonomi ska hanteras och följas upp. Dokumentet ger en översikt över den lagstiftning, praxis och de principer som är centrala för VA-ekonomin och ska bidra till att VA-kollektivets intressen värnas, bland annat genom att säkerställa att avgiftsmedlen används korrekt och att kostnaderna fördelas på ett rättvist och lagbundet sätt.

Syfte

Syftet med handledningen är att:

- Ge en samlad beskrivning av principer, processer och ansvar inom VA-ekonomi
- Skapa enhetlighet i hur ekonomiska bedömningar, beräkningar och uppföljningar genomförs över tid och oberoende av vem som utför dem
- Stödja korrekt tillämpning av lagar och riktlinjer, särskilt kopplat till självkostnadsprincipen och likställighetsprincipen
- Underlätta det praktiska arbetet genom att tydliggöra arbetsgångar, ansvar och vilka underlag som ska användas i olika moment

Målgrupp

Handledningen riktar sig till medarbetare som arbetar med budget och ekonomisk uppföljning, investeringar och taxor inom VA-verksamheten. Den vänder sig också till andra funktioner som behöver förstå, stödja eller på annat sätt bidra till den ekonomiska styrningen av VA-området.

VA-verksamhetens uppdrag och lagstyrning

VA-verksamheten ansvarar för att tillhandahålla allmänna vattentjänster i enlighet med lagen om allmänna vattentjänster (LAV, 2006:412). Uppdraget omfattar att leverera dricksvatten av god kvalitet samt att omhänderta och rena avloppsvatten på ett miljö- och hälsomässigt säkert sätt. Kommunens skyldighet att tillhandahålla allmänna vattentjänster gäller inom det verksamhetsområde som kommunen har fastställt för respektive vattentjänst. Verksamhetsområdet utgör därmed en viktig geografisk och rättslig ram för VA-verksamheten och för tillämpningen av VA-taxan.

Det finns även abonnenter och anslutna fastigheter utanför fastställt verksamhetsområde som är anslutna till den allmänna VA-anläggningen. För dessa bör anslutningen regleras genom avtal med huvudmannen. Genom anslutningen och det avtal som reglerar förhållandet omfattas dessa abonnenter av de avgifter och villkor som följer av VA-taxan, i den utsträckning som framgår av avtalet.

VA-verksamheten ska säkerställa att vattentjänsterna tillhandahålls på ett robust, rättssäkert och långsiktigt hållbart sätt. Verksamheten är avgiftsfinansierad och ska bära sina egna kostnader. Detta innebär att VA-kollektivet finansierar drift, underhåll, förnyelse och investeringar genom avgifter som fastställs i VA-taxan. Avgiftsuttaget ska vara sakligt motiverat och följa de ekonomiska principer som reglerar området.

Verksamheten ska bedrivas med hög grad av rättssäkerhet och i enlighet med lagstiftning, praxis och kommunens interna styrning. Ekonomiska beslut ska vara välgrundade, transparenta och utformade så att VA-kollektivet behandlas korrekt och likvärdigt.

Lagen om allmänna vattentjänster (LAV)

Lagen om allmänna vattentjänster (LAV, 2006:412) - ofta kallad vattentjänstlagen - är den centrala lagstiftningen som styr hela den kommunala VA-verksamheten. Lagen omfattar både tekniska, organisatoriska, juridiska och ekonomiska frågor och anger ramarna för hur vattentjänster ska planeras, byggas, drivas och finansieras. LAV reglerar bland annat:

- Kommunens skyldighet att ordna allmänna vattentjänster
- Förhållandet mellan VA-huvudmannen (kommunen) och brukarna
- Utformning och drift av den allmänna VA-anläggningen
- Avgiftsuttag och finansiering

De viktigaste bestämmelserna som rör VA-ekonomi är självkostnadsprincipen och likställighetsprincipen.

Självkostnadsprincipen

Självkostnadsprincipen innebär att VA-verksamheten varken får gå med över- eller underskott över tid. Avgifterna ska motsvara de kostnader som krävs för att tillhandahålla vattentjänsterna. Principen innebär att:

- avgifter ska spegla faktiska och nödvändiga kostnader för drift, underhåll, förnyelse och investeringar
- över- och underskott ska regleras inom tre år
- verksamheten ska vara ekonomiskt avgränsad genom särredovisning

Särredovisningen innebär att VA-verksamhetens intäkter och kostnader hålls åtskilda från kommunens övriga ekonomi. Det skapar transparens i hur VA-verksamhetens resurser används och gör det möjligt att bedöma om självkostnadsprincipen följs. På så sätt bidrar särredovisningen till öppenhet och till att VA-kollektivet behandlas på ett rättvist och sakligt sätt.

Likställighetsprincipen

Likställighetsprincipen innebär att brukare i jämförbara situationer ska behandlas lika, det vill säga att avgifter och villkor ska utformas så att ingen grupp gynnas eller missgynnas på bekostnad av någon annan. Principen är central eftersom VA-verksamheten är ett monopol och brukarna saknar möjlighet att välja annan leverantör.

Likställighetsprincipen innebär bland annat att:

- Avgifter och villkor ska vara sakligt motiverade och baseras på faktorer som påverkar kostnaderna för att tillhandahålla vattentjänsterna
- Brukare i liknande situation ska behandlas lika – exempelvis fastigheter med motsvarande behov och belastning på VA-systemet
- Skillnader i avgifter kan förekomma, men ska kunna förklaras utifrån objektiva och relevanta kriterier, såsom förbindelsepunkt, tomtstorlek eller faktisk användning
- Taxan ska vara förutsägbar och transparent så att brukarna kan förstå hur avgifterna har fastställts

Likställighetsprincipen fungerar tillsammans med självkostnadsprincipen: Självkostnadsprincipen styr *hur mycket* VA-kollektivet totalt ska betala, medan likställighetsprincipen styr *hur kostnaderna fördelas* mellan brukarna. Tillsammans skapar de en struktur som både är ekonomiskt hållbar och rättvis.

Roller och ansvar

En tydlig ansvarsfördelning är en förutsättning för att VA-verksamheten ska kunna bedrivas rättssäkert, effektivt och i enlighet med lagstiftning och principer. Nedan beskrivs de roller som har särskild betydelse för den ekonomiska styrningen av VA-området samt deras respektive ansvar.

Nämnd och politisk ledning

Kommunfullmäktige ansvarar för att fastställa taxor, budgetramar och övergripande styrdokument som påverkar VA-verksamheten. Fullmäktige skapar långsiktiga stabila förutsättningar för verksamhetens finansiering och utveckling genom att besluta om ekonomiska ramar och strategiska inriktningar.

Nämnden, vilket i detta fall är kommunstyrelsen, ansvarar för att genomföra fullmäktiges beslut och för den löpande styrningen av VA-verksamheten. Nämnden ska säkerställa att verksamheten bedrivs i enlighet med lagstiftning, kommunens riktlinjer samt principerna om självkostnad och likställighet.

Teknisk chef

Teknisk chef har ett övergripande ansvar för att VA-verksamheten bedrivs i linje med kommunens mål, lagstiftning och strategiska inriktning. Rollen säkerställer att resurser, organisation och styrning är utformade så att VA-området kan utvecklas långsiktigt och hållbart. Teknisk chef har också en viktig funktion i att skapa förutsättningar för god ekonomisk planering och att fatta beslut som stödjer verksamhetens långsiktiga finansiering.

VA-chef

VA-chef ansvarar för den operativa ledningen av VA-verksamheten och har en central roll i att omsätta lagstiftning, ekonomiska principer och politiska beslut i praktiskt arbete. Rollen omfattar ansvar för budget, uppföljning, taxearbete, investeringsplanering och för att säkerställa att verksamheten bedrivs i enlighet med självkostnadsprincipen och likställighetsprincipen. VA-chefen är en nyckelperson i att skapa helhetssyn och samordning mellan tekniska frågor, drift och ekonomi.

Ekonomifunktion

Controllern stödjer VA-verksamheten med ekonomisk analys, budgetarbete, uppföljning och prognoser för både drift och investeringar. Rollen säkerställer att ekonomiska beslut grundas på korrekta underlag och att de följer lagstiftning, principer och god ekonomisk praxis.

Ekonomifunktionen centralt har ett ansvar för att säkerställa att särredovisningen fungerar och att redovisningen i övrigt följer gällande lagar, normer och principer kring god redovisningssed.

Ekonomichefen har det övergripande ansvaret för kommunens långsiktiga finansiering, inklusive den del som avser VA-verksamheten. Det innebär ansvar för exempelvis upptagande av nya lån,

fastställande av internräntenivåer, hantering av gröna lån samt finansiering av större investeringar. Ekonomichefens arbete säkerställer att VA-verksamheten har en stabil och hållbar finansiell grund över tid.

VA-ingenjör

VA-ingenjörerna ansvarar för tekniska utredningar, planering och projektering som utgör underlag för både drift och investeringar. De bidrar med teknisk kompetens som är avgörande för att bedöma kostnader, behov och konsekvenser av olika åtgärder. I samband med investeringar är VA-ingenjörernas kunskap även viktig för bedömning av anläggningarnas komponentindelning och rimliga avskrivningstider, utifrån komponenternas olika nyttjandeperioder. VA-ingenjörernas arbete utgör därmed en viktig del av beslutsunderlaget för ekonomiska prioriteringar, redovisning och långsiktig planering.

Driftsorganisation

Driftsorganisationen ansvarar för den dagliga driften av VA-anläggningen och har en central roll i att säkerställa funktion, kvalitet och kontinuitet i vattentjänsterna. Genom sitt arbete bidrar driften med kunskap om anläggningens skick, behov av underhåll och förnyelse samt kostnadsdrivare i verksamheten. Denna kunskap är avgörande för både budgetarbete och långsiktig investeringsplanering.

VA-ekonomi

VA-ekonomin omfattar hela kedjan från intäkter och driftskostnader till investeringar, särredovisning och långsiktig finansieringsplanering. En strukturerad och samordnad hantering av dessa delar är en förutsättning för att VA-kollektivet ska behandlas rättvist och att verksamheten ska kunna utvecklas i takt med behov, lagkrav och samhällsutmaningar.

Konteringsmodell

VA-verksamhetens ekonomi hanteras i kommunens ekonomisystem och bygger på en struktur av konton, ID, aktiviteter, objekt och projekt. Denna konteringsmodell säkerställer att kostnader och intäkter bokförs korrekt, att särredovisningen fungerar och att VA-kollektivet endast belastas med kostnader som hör till den egna verksamheten.

Konton används för att klassificera kostnader och intäkter enligt kommunens kontoplan, exempelvis personalkostnader, driftskostnader, kapitalkostnader och taxeintäkter.

ID kopplas till organisatoriska enheter och säkerställer att kostnader hamnar i rätt del av VA-verksamheten.

Aktiviteter används för att följa upp specifika arbetsområden, projekt eller återkommande processer inom VA.

Objekt används för att koppla kostnader till anläggningar eller andra fysiska tillgångar.

Projekt används för att samla kostnader och intäkter kopplade till investeringsprojekt, reinvesteringar eller större utredningar. Genom projektredovisning kan VA-verksamheten särskilja investeringskostnader från drift och säkerställa att varje projekt belastas med rätt kostnader, inklusive tid från egen personal.

Samtliga ID, aktiviteter, objekt och projekt inom VA-verksamheten börjar med siffrorna 71-74. Tillsammans skapar dessa delar en struktur som möjliggör detaljerad och transparent uppföljning av ekonomin.

Intäkter

VA-verksamhetens huvudsakliga intäkter utgörs av taxeintäkter. Taxeintäkterna består av både anläggningstaxa och brukningstaxa, vilka tillsammans finansierar både den löpande verksamheten, investeringar inklusive långsiktig förnyelse av VA-anläggningen. Taxans uppbyggnad och tillämpning beskrivs mer utförligt i ett separat avsnitt längre fram i handledningen.

VA-abonnenter faktureras kvartalsvis. Intäkterna periodiseras i samband med delårs- och årsbokslut för att säkerställa korrekt redovisning. Faktureringen genomförs i EDP Future och hanteras av VA-administratör, som ansvarar för att avgifterna debiteras enligt gällande taxa och att underlagen är korrekta.

VA-administratören förbereder även underlag för intern debitering av VA-taxa, vilket säkerställer att kostnader för VA-tjänster som används inom kommunens egna verksamheter hanteras korrekt. Underlaget lämnas till controller, som ansvarar för att bokföra den interna debiteringen i ekonomisystemet. Den interna debiteringen är en viktig del av särredovisningen och bidrar till att hålla VA-verksamheten tydligt avgränsad från övrig kommunal verksamhet.

Utöver taxeintäkter förekommer även intäkter kopplade till nedlagd tid i investeringsprojekt. Arbetstid från exempelvis VA-ingenjörer och driftorganisationen förs över till projektet för att säkerställa att investeringsprojekten belastas med de faktiska kostnader som uppstår vid projektering och genomförande. Denna hantering gör det möjligt att särskilja kostnader för investeringar från driftskostnader, vilket är en viktig del av korrekt redovisning och av att upprätthålla en tydlig ekonomisk avgränsning inom VA-verksamheten.

Kostnader

Kostnaderna inom VA-verksamheten består av flera olika delar som tillsammans utgör den totala ekonomiska belastningen på VA-kollektivet. För att säkerställa en rättvis, transparent och korrekt ekonomisk styrning ska samtliga kostnader hanteras i enlighet med lagstiftning, god redovisningssed och principerna för särredovisning. Varje kostnad ska vara sakligt motiverad och tydligt kopplad till VA-verksamhetens uppdrag.

Huvudsakliga kostnadsslag

- **Personalkostnader** för medarbetare som arbetar direkt i VA-verksamheten
- **Direkta driftskostnader** så som material, el, kemikalier, inköp av vatten och andra verksamhetskostnader
- **Omkostnader**, exempelvis IT-tjänster, lokaler, leasing, larm samt en andel av tekniska förvaltningens administrativa omkostnader
- **Kapitalkostnader** för investeringar

Personalkostnader

Personalkostnader omfattar löner, sociala avgifter och övriga ersättningar för medarbetare som arbetar direkt inom VA-området, såsom VA-ingenjörer, driftorganisationen, VA-administratör och VA-chef. Dessa kostnader är direkta och ska fullt ut belasta VA-kollektivet, eftersom de avser

arbete som utförs inom den egna verksamheten. Personalkostnader konteras på verksamhetsgemensamt ID, 7101.

Direkta driftskostnader

Direkta driftskostnader är kostnader som kan kopplas direkt till VA-verksamhetens drift eller specifika arbetsuppgifter. De uppstår som en direkt följd av den löpande verksamheten och ska därför fullt ut belasta VA-kollektivet. Direkta kostnader omfattar exempelvis kostnader för material, inköp av vatten för distribution, köp av tjänster för exempelvis ventilbyten, råttsanering, lagning av läckor samt inköp av el och hantering av avfall. Dessa kostnader är huvudsakligen fakturabaserade och ofta återkommande. Fakturor ska granskas och attesteras i enlighet med kommunens rutiner för attest och delegationsordning.

Omkostnader

Omkostnader avser kostnader som inte kan kopplas direkt till en specifik driftaktivitet men som är nödvändiga för att VA-verksamheten ska fungera. De utgör verksamhetens gemensamma stödresurser och omfattar exempelvis IT-tjänster, lokaler, larm, vaktmästeri, lokalvård och gemensam ledning. Vissa omkostnader är fakturabaserade, medan andra är interndebiterade och bokförs genom intern bokföringsorder. Fördelningen till VA-verksamheten baseras på faktisk användning eller schabloner.

Exempel på intern debitering:

- IT-kostnader debiteras enligt intern prislista baserad på faktisk utrustning
- lokalhyra debiteras utifrån kommunens internhyresmodell
- vaktmästeri, lokalvård, förråd, nyttjande av personal från Gata/Park-enheten och maskinhyra debiteras utifrån faktisk användning
- kostnader för central ledning debiteras utifrån schablon som baseras på verksamhetens storlek
- omkostnader för personbilar debiteras utifrån andel bilar
- kostnader för poolbilar debiteras utifrån antal anställda

Inga kostnader för gemensam HR eller ekonomi belastar VA-verksamheten.

Driftskostnader och omkostnader bokförs på det ID som kostnaden tillhör, vilket säkerställer korrekt belastning av respektive del av verksamheten. Aktiviteter och objekt används när det bidrar till en tydligare och mer ändamålsenlig uppföljning, exempelvis vid specifika arbetsområden, återkommande processer eller koppling till anläggningar.

Controller eller redovisningsansvarig kan vid behov lägga upp nya aktiviteter och objekt för att säkerställa att konteringen speglar verksamhetens faktiska struktur och behov.

Kostnader ska periodiseras till rätt period, som minst i samband med delårs- och årsbokslut, i enlighet med kommunens centrala redovisningsprinciper.

Kapitalkostnader

Kapitalkostnader uppstår när VA-verksamheten investerar i anläggningar, ledningsnät, pumpstationer, reningsverk, vattenverk och annan långsiktig infrastruktur. Kapitalkostnaderna består av:

- **Avskrivningar** – planerad värdeminskning över tillgångens livslängd
- **Internränta** – kalkylerad kapitalkostnad för bundet kapital

Avskrivningar

Avskrivningar beräknas utifrån tillgångens anskaffningsvärde, bedömda livslängd och komponentindelning. VA-verksamheten använder en komponentstruktur där olika delar av en anläggning har olika livslängder. Genom komponentindelning säkerställs att avskrivningarna speglar den faktiska tekniska livslängden och att kostnaderna fördelas korrekt.

Följande avskrivningstider används som en riktlinje inom VA-verksamheten. Det kan förekomma avvikelser om det bedöms motiverat.

Komponent	Avskrivningstid
Ledningar/Bygg stomme/btg	60
Bygg hus	30
El	20
Styr	15
Maskin	15
Vent	20
VS	20
Mark, stomme	50
Mark överbyggnad, asfalt	20

Internränta

Internräntan är en kalkylerad kostnad som speglar att kapital är bundet i VA-anläggningen. Den beräknas som en procentuell ränta på anläggningens bokförda värde och ska motsvara kommunens kostnad för att finansiera investeringar. Internräntan är en central del av kapitalkostnaderna eftersom den säkerställer att VA-verksamheten bär sina egna kapitalkostnader och att taxan speglar den långsiktiga finansieringen av infrastrukturen.

Internräntan fastställs inför varje räkenskapsår utifrån den nivå som rekommenderas av SKR och kommuniceras i kommunens budgetanvisningar.

Investeringar

En investering innebär att en anläggningstillgång anskaffas med avsikt att användas inom VA-verksamheten under en längre tidsperiod. För att klassificeras som investering ska anskaffningsvärdet uppgå till minst ett prisbasbelopp och nyttjandetiden vara minst tre år, i enlighet med kommunens centrala redovisningsprinciper. VA-chef ansvarar för att investeringsprojekt följer kommunens investeringsprocess samt att kostnader klassificeras korrekt som drift eller investering.

Investeringar konteras på konto 1200 tillsammans med aktuellt projektnummer. När en investering har genomförts och tagits i bruk ska den aktiveras, vilket innebär att kostnaderna förs över till anläggningsregistret. Först vid aktivering påbörjas avskrivningar och internränta. För aktivering ska ett aktiveringsunderlag fyllas i och lämnas till redovisningsansvarig.

Aktiveringsunderlaget finns här:

<https://intranet.habokommun.se/ekonomi-och-styrning/ekonomi/investeringar>

Controller tar fram ett utkast av investeringsunderlag genom att i ekonomisystemet söka fram samtliga öppna, ej aktiverade poster under *fråga fakturor för anl. registrering, Projekt- Utg och Ink möjl att aktivera inkl obj VA*. VA-chef ansvarar för att komponentindela posterna och ange korrekt ID för aktiveringen. Själva aktiveringen utförs av redovisningsansvarig.

Om det finns intäkter kopplade till ett projekt, exempelvis investeringsbidrag, ska dessa bruttoredovisas som en skuld (kontoklass 23) på projektnumret och periodiseras som intäkt i samband med aktiveringen av projektet.

Anläggningsavgifter

Anläggningsavgifter utgör en del av VA-taxan och avser den ersättning som fastighetsägare betalar vid anslutning till den allmänna VA-anläggningen. Avgiften finansierar en del av de investeringar som krävs för att bygga ut ledningsnät, pumpstationer och övrig infrastruktur som möjliggör anslutningen.

Anläggningsavgifter ska redovisas som intäkt i VA-verksamheten och periodiseras över 50 år, vilket motsvarar den långsiktiga nyttjandetiden för den anläggning som avgiften bidrar till att finansiera. Redovisningsansvarig ansvarar för att aktivera anläggningsavgifterna när de har fakturerats, i enlighet med gällande redovisningsprinciper och kommunens interna rutiner.

Budget och ekonomisk planering

Budgetprocessen för VA-verksamheten följer samma årshjul som övriga förvaltningar inom kommunen och tas fram i en nära samverkan mellan verksamhet och ekonomi. Hur processen ser ut går att finna här:

<https://intranet.habokommun.se/ekonomi-och-styrning/planering-uppfoljning-och-kontroll/budget>

VA-verksamhetens budget består av två huvuddelar: **driftsbudget** och **investeringsbudget**. Dessa tas fram parallellt och påverkar delvis varandra, eftersom investeringar genererar framtida kapitalkostnader som behöver rymmas i driftsbudgeten. Genom att arbeta med båda delarna samtidigt skapas en helhetsbild av verksamhetens ekonomiska förutsättningar, både på kort och lång sikt.

Driftsbudget

Driftsbudget tas fram genom en budget-på-budget-modell där innevarande års budget utgör utgångspunkten. Därefter justeras budgeten med kända förändringar inom respektive kostnadspost, såsom prisutveckling, förändrade avtalskostnader eller nya verksamhetsbehov.

Intäkter

Den största förändringen i intäktsbudgeten avser den årliga justeringen av VA-taxan. Hur taxan beräknas och fastställs beskrivs mer utförligt i ett separat avsnitt längre fram i handledningen. Utöver taxeändringen påverkas intäktsbudgeten även av den förväntade befolkningsutvecklingen. I kommunens befolkningsprognos ingår en byggprognos som tas fram av tekniska förvaltningen och som anger hur många nya fastigheter som bedöms bli inflyttningsklara under budgetperioden.

Med utgångspunkt i befolkningsprognosen beräknas effekten på VA-intäkterna genom att kombinera en genomsnittlig vattenförbrukning per invånare och år med uppskattade fasta avgifter per invånare och år. Resultatet visar hur befolkningsförändringen påverkar de framtida intäkterna. Underlaget för denna beräkning finns i Excel-filen "*Beräkning enl befprognos*" i VA-verksamhetens budgetmapp.

Utöver taxeintäkterna görs även en uppskattning av den tid som VA-personal förväntas lägga på projektering under kommande år. Denna tid budgeteras som intäkt i driftsbudgeten och beräknas utifrån aktuell lönenivå inklusive PO-pålägg, justerat för kommande löneökningar.

Personalkostnader

Budgeteringen av personalkostnader utgår från innevarande års reviderade löner, under förutsättning att dessa hinner fastställas innan budgetarbetet påbörjas. Om löneöversynen inte är klar används i stället ett procentuellt påslag som beslutas centralt. Därefter läggs en beräknad löneökning in för varje budgetår, baserad på den procentsats som kommunen fastställer för hela organisationen.

Vid beräkningen fördelas löneökningen så att 9/12 av kostnaden belastar det aktuella budgetåret, medan resterande 3/12 faller på nästkommande år. Denna fördelning säkerställer att budgeten speglar den faktiska tidpunkt då löneökningen träder i kraft. Personalkostnaderna justeras även för förändringar i PO-pålägget samt för semestertillägg, vilket säkerställer att budgeten inkluderar samtliga kostnadskomponenter kopplade till personal.

I samband med personalbudgeten tar VA-chefen också ställning till eventuella planerade förändringar i personalstyrkan, exempelvis nyrekryteringar, pensionsavgångar eller förändrade tjänstgöringsgrader. Förändringar budgeteras så att de får genomslag i både lön och PO-pålägg.

Underlaget för beräkningarna finns i Excel-filen "*Personalbudget VA*". Eftersom filen innehåller känsliga personuppgifter förvaras den på en särskild plats som inte är allmänt åtkomlig.

Direkta driftskostnader

Vid budgetering av direkta driftskostnader görs en genomgång och analys av utfallet för respektive kostnadsslag från föregående år. Detta utgör underlag för bedömning av vilka kostnader som behöver budgeteras kommande år. Arbetet genomförs i detaljbudget, konto för konto, för att säkerställa att varje kostnadspost bedöms utifrån sina specifika förutsättningar.

I analysen vägs både historiska utfall och framtida förväntningar in. Här beaktas bland annat prisutveckling, förändrade avtalskostnader, nya verksamhetsbehov och andra faktorer som kan påverka kostnadsnivån. Eftersom VA-kollektivet endast ska bära kostnader som är nödvändiga för att bedriva verksamheten krävs noggranna avvägningar. Budgeten ska landa på en nivå som är realistisk, välmotiverad och förenlig med självkostnadsprincipen.

Underlag för detaljbudget finns i Excel-filen "*Detaljbudget VA*" i VA-verksamhetens budgetmapp.

Omkostnader

Omkostnader inom VA-verksamheten består av både externa kostnader och internt debiterade kostnader. De externa omkostnaderna budgeteras på samma sätt som de direkta driftskostnaderna, genom en analys av föregående års utfall i kombination med bedömningar av prisutveckling, avtalsförändringar och andra faktorer som kan påverka kostnadsnivån.

De internt debiterade omkostnaderna tas fram genom en intern process som inleds med att VA-chefen gör en översyn av vilka behov som förväntas under budgetperioden, exempelvis avseende IT-tjänster, lokaler, vaktmästeri och städ. Denna behovsanalys fungerar som underlag för de kommunala stödfunktionerna, som därefter beräknar vilka kostnader VA-verksamheten ska budgetera för inom respektive kostnadspost.

För att säkerställa att den interna debiteringen är korrekt och konsekvent mellan säljande och köpande enhet används en särskild avstämningsfil för interna poster. Filen fylls i av båda parter och säkerställer att intäkten hos den säljande enheten motsvarar kostnaden hos VA-verksamheten. Detta bidrar till en transparent och rättvisande redovisning i enlighet med särredovisningens krav.

Kapitalkostnader

Beräkningen av budgeterade kapitalkostnader består av två delar: dels avskrivningar och internränta på redan genomförda investeringar, dels beräkningar kopplade till pågående och framtida investeringar.

För redan utförda investeringar används en simulering för hela kommunen som redovisningsansvarig tar fram via ekonomisystemet. Underlaget sparas i den gemensamma mappen "*Kapitalkostnader*" under K:/Ekonomer. Filtrering görs på VA-verksamhetens ID för att ta fram hur stora avskrivningar och räntekostnader som kommer att belasta VA-verksamheten under kommande budgetperiod.

Beräkningen av kapitalkostnader för pågående och kommande investeringar utgår från investeringsbudgeten. För varje projekt görs en individuell bedömning av aktiveringstidpunkt och lämplig komponentavskrivningsperiod. Utifrån dessa parametrar beräknas sedan den årliga avskrivningen och internräntan för respektive projekt.

För anläggningsavgifter görs omvänt en beräkning av intern ränteintäkt, eftersom anläggningsavgifter periodiseras över 50 år och i praktiken innebär att skattekollektivet "lånar" medel av VA-verksamheten under denna period.

Beräkningen av kapitalkostnader görs i filen "*Beräkningsunderlag budget VA*".

Investeringsbudget

Investeringsbudgeten tas fram utifrån en samlad bedömning av verksamhetens prioriterade behov, tillgängliga resurser och pågående projekt. Arbetet utgår från befintliga och redan beslutade investeringar, varefter nya projekt läggs till utifrån verksamhetens långsiktiga planering och identifierade utvecklingsbehov. Samtliga investeringsförslag sammanställs i Excel-filen "*Bilaga Budget investeringar*".

Budgeten omfattar de tre kommande åren, och för varje projekt görs även en bedömning av hur stor del av investeringen som förväntas falla ut efter budgetperioden. Dessutom sammanställs det totala investeringsbeloppet för respektive projekt för att ge en tydlig överblick över den långsiktiga ekonomiska påverkan.

För investeringar som överstiger 3 miljoner kronor görs även en beräkning av de driftskostnader som tillkommer när projektet färdigställts, exempelvis ökade kostnader för drift, underhåll eller energi. Detta säkerställer att investeringarnas fulla ekonomiska konsekvenser beaktas i driftsbudgeten.

Det är också viktigt att beakta innevarande års budget och prognos för pågående projekt, för att undvika att kostnader budgeteras dubbelt. En avvägning behöver dessutom göras av vilken omfattning av arbeten som realistiskt kan genomföras under budgetperioden. Detta minskar risken för överbudgetering och skapar en mer träffsäker investeringsplan.

VA-taxan

Den gällande VA-taxan definieras i ett offentligt taxedokument och beskriver vilka avgifter fastighetsägare ska betala för att ansluta sig till och använda den allmänna vatten- och avloppsanläggningen. Avgifterna utgörs av **anläggningsavgifter** och **brukningsavgifter** vilka tillsammans utgör grunden för taxans struktur och finansieringen av VA-verksamheten.

Anläggningsavgifter

Anläggningsavgift betalas när en fastighet ansluts till VA-nätet. Den ska täcka kostnaderna för att bygga ut och ansluta fastigheten till den allmänna anläggningen. Avgiften består av flera delar, bland annat:

- Servisavgift (framdragning av ledningar)
- Avgift för förbindelsepunkt
- Tomtyteavgift
- Bostadsenhetsavgift (för bostadsfastigheter)

Avgiften varierar beroende på:

- fastighetstyp (bostadsfastighet, annan fastighet, obebyggd fastighet)
- vilka vattentjänster fastigheten ansluts till (V, S, Df, Dg)

Brukningsavgifter

Brukningsavgifter är återkommande avgifter som fastighetsägare betalar för att använda VA-tjänsterna. De består av:

- en fast årlig avgift per vattenmätare
- en rörlig avgift per m³ levererat vatten
- en tomtYTEavgift per 100 m²
- eventuella tilläggsavgifter för extra föroreningsmängder

Dessa avgifter ska täcka drift, underhåll och reinvesteringar i VA-systemet. Avgifterna reduceras om fastigheten inte använder alla tjänster (t.ex. endast vatten eller endast spillvatten).

Beräkning av VA-taxa

Beräkning av VA-taxan görs som en integrerad del av budgetarbetet och utgår från självkostnadsprincipen. Arbetet inleds med att de budgeterade kostnaderna sammanställs och analyseras. Därefter jämförs dessa kostnader med de intäkter som den befintliga taxan förväntas generera. Skillnaden mellan kostnader och intäkter visar vilket behov av taxeförändring som finns.

För att beräkna vilken taxenivå som krävs används en simuleringsfil i Excel: *"Simulering VA-taxa"*. Simuleringen bygger på antalet befintliga vattenmätare, nuvarande taxenivåer och de olika avgiftskomponenterna. Genom att justera taxan med ett visst procenttal beräknas vilken intäkt som förändringen skulle ge. Simuleringen tar hänsyn till både brukningsavgifter och

anläggningsavgifter samt deras respektive delkomponenter. Det är möjligt att höja olika delar av taxan olika mycket, vilket ger flexibilitet att styra taxeförändringen utifrån verksamhetens behov och kommunens strategiska inriktning.

I simuleringen visas även hur en föreslagen taxeförändring påverkar två typfastigheter - Typhus A och Typhus B - som används som branschstandardiserade jämförelsemått mellan kommuner.

- **Typhus A:** enbostadshus med 800 m² tomtyta och en årlig förbrukning om 150 m³.
- **Typhus B:** flerbostadshus med 15 lägenheter, 800 m² tomtyta, en förbrukning om 2 000 m³ per år och två vattenmätare (20 mm).

Dessa definitioner har tagits fram av Svenskt Vatten och används för att skapa enhetliga jämförelser av taxenivåer nationellt.

Simuleringen innehåller också en beräkning av förhållandet mellan fasta och rörliga delar i brukningsavgiften. Detta nyckeltal används ofta för att jämföra VA-taxans struktur med andra kommuner och för att bedöma om taxan har en rimlig balans mellan förbrukningsbaserade och fasta kostnader.

Ansvar, arbetsfördelning och beslut

Arbetet med att ta fram förslag till taxeförändring görs av controller i nära samarbete med VA-chef, baserat på de budgeterade kostnaderna och simuleringsresultaten. När ett förslag är framtaget beslutar VA-chef tillsammans med Teknisk chef vilket taxeförslag som ska lämnas vidare till nämnden, vilket i detta fall är kommunstyrelsen i sin roll som ansvarig nämnd.

VA-taxan fastställs som en del av kommunens samlade budgetbeslut. Kommunstyrelsen beslutar i sin nämndsroll om förslag till taxa, vilket därefter ingår i det samlade budgetförslaget tillsammans med övriga delar av kommunens budget. Efter beredning fattar kommunstyrelsen – i sin roll som kommunens verkställande organ – beslut om att föreslå budgeten till kommunfullmäktige, som slutligt fastställer den.

I budgetdokumentet ingår en motivering till taxeförändringen samt en sammanfattning av taxans viktigaste delar. Det kompletta taxedokumentet bifogas som bilaga. Under budgetdialogen presenteras förslaget muntligt för budgetberedningen.

Redovisning och uppföljning

Uppföljning och prognos

VA-verksamheten följer upp både drift och investeringar enligt samma årscykel som övriga förvaltningar i kommunen. Ekonomisk uppföljning görs per:

- 28 februari – månadsrapport
- 30 april – tertialrapport 1
- 31 augusti – delårsbokslut
- 31 oktober – månadsrapport
- 31 december – årsbokslut

Vid varje uppföljning (förutom årsbokslutet) görs en helårsprognos där verksamheten bedömer det förväntade årsresultatet utifrån kända kostnader, intäkter och planerade aktiviteter. Prognosen är central för att tidigt identifiera avvikelser och vid behov vidta korrigerande åtgärder.

Prognosen utgör även ett viktigt underlag inför kommande års taxebeslut, eftersom över- eller underskott påverkar behovet av taxeförändring enligt självkostnadsprincipen. För investeringar analyseras uppärbetning på respektive projekt och en prognos för helåret upprättas.

Uppföljningen genomförs av controller och VA-chef, och stäms av med Teknisk chef. Även VA-ingenjörer och driftorganisationen bidrar med verksamhetsnära information, exempelvis om driftstörningar, planerade underhållsåtgärder eller förändringar i förbrukningsmönster som påverkar prognosen.

Delårsbokslutet (31 augusti) och årsbokslutet (31 december) är mer omfattande än de övriga uppföljningarna. För dessa rapporter krävs en fördjupad analys av både drift och investeringar, där verksamheten ska redovisa hur året har utvecklats i förhållande till mål, budget och taxebeslut. I boksluten ska VA-verksamheten även beskriva större händelser, avvikelser, risker och åtgärder som vidtagits under året.

Periodisering av fakturor görs löpande vid kontering för att säkerställa att kostnader hamnar på rätt period. I samband med boksluten görs en fullständig periodisering av kostnader och intäkter, inklusive uppbokning av förutbetalda och upplupna poster. Detta säkerställer att resultatet speglar den faktiska ekonomiska ställningen vid rapporttidpunkten.

Rapportering

Rapporteringen sker i Hypergene, där controller ansvarar för de ekonomiska delarna medan VA-chef ansvarar för de verksamhetsnära kommentarerna och analyserna. Rapporterna lämnas till:

- Nämnd (KS)
- Kommunstyrelse
- Kommunfullmäktige (ej månadsrapporter)

Rapporteringen är viktig för att säkerställa politisk styrning, insyn och kontroll. Den ger nämnden och fullmäktige underlag för att bedöma om VA-verksamheten följer självkostnadsprincipen, om taxan är korrekt satt och om investeringar och drift bedrivs på ett hållbart sätt. Rapporteringen är också ett verktyg för att visa hur VA-verksamheten arbetar med långsiktig planering, reinvesteringar och riskhantering. Innehållet presenteras också muntligt vid dialoger och sammanträden, där förtroendevalda ges möjlighet att ställa frågor och föra resonemang kring verksamhetens utveckling.

Nyckeltal

I rapporteringen följs ett antal relevanta nyckeltal som ger en samlad bild av verksamhetens effektivitet och ekonomiska balans. Nyckeltal som följs är:

- Nettokostnad/invånare
- Täckningsgrad
- Antal åtgärder – vattenläckor

Nyckeltalen används både för intern styrning och för jämförelser med andra kommuner.

Hantering av över- och underskott

VA-verksamheten styrs av självkostnadsprincipen och generationsprincipen, vilket innebär att varje generation ska bära sina egna kostnader och att kostnader inte ska skjutas över till framtida brukare. Därför ska eventuella över- eller underskott regleras inom tre år.

Verksamheten ska aktivt ta hänsyn till tidigare års resultat i budgetarbetet. Om ett underskott uppstått ska motsvarande belopp budgeteras som ett överskott kommande år, och vice versa. Regleringen ska vara tydligt beskriven i budgetunderlaget och ingå i taxebeslutet. På så sätt säkerställs att taxan över tid speglar de faktiska kostnaderna och att VA-kollektivet varken överdebiteras eller underdebiteras.

Kommunfullmäktige beslutar om hanteringen av över- och underskott både genom att fastställa årsredovisningen och genom budgetbeslutet. När årsredovisningen fastställs godkänns föregående års resultat för VA-verksamheten. I samband med budgetbeslutet beslutar fullmäktige hur tidigare års över- eller underskott ska regleras kommande år.